

KERESZTÉNY ORSZÁG-E FRANCIAORSZÁG?

—◀◁▶▶—
SOÓS ESZTER PETRONELLA

Számos politikai fogalom több jelentést is takar, s előfordul, hogy ezek az értelmezések kontextusban sem oldhatók fel.¹ Ezek a többes jelentések a „süketek párbeszédeinek” kiapadhatatlan forrásai.

Ha a „kereszténységet” politikai fogalomként kezeljük – ami egy politikatudományi megközelítésben evidens² –, akkor egy ilyen többjelentésű szóval állunk szemben. Amikor azt kérdezzük, hogy keresztény ország-e Franciaország, nem eldöntendő kérdéssel állunk szemben. A helyes válasz az, hogy „attól függ”. Az alábbi tanulmány arról szól, hogy pontosan „mitől is függ”.

Sokak számára provokatívnak tűnhet e kérdés. Ám a jelen írást a legkevésbé sem provokációnak szánjuk. Franciaország esetében különösen fontos a kereszténységhez kötődő értelmezési keretek azonosítása: egyház és állam, vallás és politika viszonya Franciaországban különös kontextussal rendelkezik.³ A teljesség igénye nélkül az alábbiakban öt lehetséges megközelítést vizsgálunk meg, majd röviden kitérünk az európai alkotmányyszerződésről szóló vitára, mely tankönyvi esete a többjelentésű politikai fogalmak körül zajló „süketek párbeszédének”.

¹ Dieckmann, Walter: A politikai szavak tartalma, in: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*, Bp., Universitas-Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 2000, 28-52.

² A szemlélethez: Rónay Miklós: Állam, egyház, politikatudomány. Nemzetközi és szubállami mechanizmusok összefüggései állam és egyház kapcsolatában, *Politikatudományi Szemle*, XVII. évf., 2. sz., 2008, 101-123.

³ Soós Eszter Petronella: Iszlám, laicitás, republikanizmus. Kortárs viták Franciaországban, in: Szávay László (szerk.): *Vidimus enim stellam eius. Konferenciakötet*, Bp., Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2011, 393-401.

ALKOTMÁNYJOGI MEGKÖZELÍTÉS

Alkotmányjogi megközelítés alatt azt értjük, hogy létezik-e Franciaországban olyan vallás, amelyet az állam előnyben részesít, támogat, alkotmányos tényezőként elismer.

Az 1958-as alkotmány Franciaországot olyan laikus köztársaságként határozza meg, amely a jog előtti egyenlőséget minden polgárnak biztosítja, továbbá kimondja, hogy Franciaország minden hitet tiszteletben tart.⁴ A fenti eszméknek a jog nyelvére történő lefordítása nem az 1958-as alkotmánnyal kezdődik, hanem az 1905. december 5-i törvénnyel az állam és egyház szétválasztásáról, mely szerint a Francia Köztársaság nem ismer el és nem finanszíroz semmilyen vallási tevékenységet vagy egyházat. Ez a törvény az első és legfontosabb állomása volt az állam és egyház radikális szétválasztására irányuló törekvésnek.⁵ A fekete-fehér alkotmányjogi válasz azonban kis erőfeszítéssel is szürkévé árnyalható. Elzász-Lotaringiában ugyanis nem érvényesek a laikus államra vonatkozó szabályok, mivel e két terület nem volt Franciaország része 1905-ben. A kivételt nem tekintve azonban Franciaország az állam és egyház elválasztásának igen radikális módját valósítja meg.

Hogy miért pont így alakult a francia példa, az hosszas (eszme)történeti elemzéseket igényel, amelyekre e helyütt nincsen módunk. Az biztos, hogy a szabályozás hátterében a köztársasági berendezkedés védelmének célja áll. A „trón és oltár egysége” ugyanis azt sugallta a republikánusoknak, hogy a vallási hagyomány és a köztársaság nem fér össze, ill. hogy az egyház királypárti – így sokáig mindkét fél részéről erős volt a bizalmatlanság.

POLITIKAI MEGKÖZELÍTÉS

A politikai megközelítés alatt egyrészt azt értjük, hogy a politikai elit tagjai kitüntetett politikai figyelmet szentelnek-e a kereszténységnek, másrészt pedig azt, hogy a vallásnak van-e jelentősége a választópolgárok döntései során.

Franciaországban nincs hagyományos értelemben vett kereszténydemokrácia,⁶

⁴ Texte intégral de la Constitution du 4 Octobre 1958 en vigueur, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.5074.html> (letöltve: 2016. május 12.)

⁵ Azóta több törvénnyel is kiegészült a szabályozás: La séparation de l'Église et de l'État. Les prolongements modernes, <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/eglise-etat/chronologie.asp#prolongements> (letöltve: 2016. május 12.).

⁶ Itt kizárólag a kortárs francia politikáról beszélünk.

csak kisebb csoportok, amelyek a jobboldali palettát színesítik, elsősorban a neogaulle-ista UMP-vel⁷ együttműködésben. Érdeemes megemlíteni Christine Boutin személyét és pártját.⁸ Miközben Boutin szövetségesként folyamatosan jelen volt az UMP elitje környékén (Nicolas Sarkozy elnöksége alatt miniszter is volt), az irányzat igazán mérhető társadalmi támogatottsággal nem rendelkezik, így nem meglepő, hogy 2012-ben (2007-hez hasonlóan) a kereszténydemokraták ismét Nicolas Sarkozy kampányát támogatták és nem indítottak önálló jelöltet az első fordulóban. Ám a katolikus egyház (és más egyházak) természetesen önálló politikai szereplőként jelennek meg időnként egy-egy vitában.

A kereszténydemokrácia viszonylag kis jelentőségét szinte magyarázza a laikus ethosz. Valójában a vallásos érzület megjelenése, nyilvános megjelenítése a francia politikai közbeszédetől idegen. A vallásgyakorló emberek inkább választói csoportoknak tekinthetők, akikhez a politikusok esetenként célzott üzeneteket juttatnak el.⁹

Hogyan befolyásolja a vallás a választói magatartást? Csak felvillantani tudunk itt néhány összefüggést: a gyakorló katolikus emberek például inkább jobbra, N. Sarkozy-re szavaztak 2012-ben, a muzulmánok pedig inkább balra, F. Hollande-ra.¹⁰ A vallásgyakorlás cizellál olyan pártbázisokat is, mint a Le Pen-féle Nemzeti Front, a gyakorló katolikusok például kisebb valószínűséggel szavaznak az FN-re, mint az egyháztól távolságot tartók.¹¹ A Nemzeti Front egyébként rendkívül erőteljesen igyekszik üzeneteket küldeni a franciaországi zsidó közösségnek is¹², de empirikusan nem mutatható ki, hogy ennek tényleges hatása lenne a szavazói magatartásra.¹³ Összességében tehát talán feltételezhető, hogy a vallásosságnak valamiféle hatása és jelentősége van a választói viselkedésre (ellentétben a politikusi viselkedéssel).

⁷ Union pour un Mouvement Populaire: <http://www.u-m-p.org/>.

⁸ Parti Chrétien-Démocrate: <http://lepcd.fr/>.

⁹ Lásd például: Nicolas Sarkozy part à la reconquête des catholiques, *Le Figaro*, 2010. október 7., <http://www.lefigaro.fr/politique/2010/10/07/01002-20101007ARTFIG00782-nicolas-sarkozy-part-a-la-reconquete-des-catholiques.php> (letöltve: 2016. május 12.)

¹⁰ 79% des catholiques pratiquants réguliers ont voté pour Nicolas Sarkozy, *Le Monde*, 2012. május 7., <http://religion.blog.lemonde.fr/2012/05/07/79-des-catholiques-pratiquants-ont-vote-pour-nicolas-sarkozy/> (letöltve: 2016. május 10.)

¹¹ Mayer, Nonna: *Ces Français qui votent Le Pen*, Flammarion, 2002, 121-124.

¹² La communauté juive, nouvelle cible électorale du Front national, *France24*, 2011. december 14., <http://www.france24.com/fr/20111214-front-national-drague-communaut-juive-a-quelques-mois-echeance-electorale-judaisme-fn-presidentielle-marine-le-pen> (letöltve: 2016. május 10.)

¹³ Olivier-Biffaud: Marginal dans l'électorat, le "vote juif" se porte plus volontiers à droite. *Www.francetv.fr/2012/blog/bloxpopuli*, <http://www.francetv.fr/2012/blog/bloxpopuli/marginal-dans-lelectorat-le-vote-juif-se-porte-plus-volontiers-a-droite-111444> (letöltve: 2016. május 10.)

SZOCIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS

A szociológiai megközelítés a legegyszerűbben áttekinthető az összes közül: arról szól, hogy hányan vallják magukat kereszténynek, illetve ezen belül is hányan gyakorolják a vallásukat Franciaországban.

A CIA World Factbook¹⁴ szerint a francia lakosság 83-88%-a római katolikus, 2%-a protestáns. Egy relatíve friss közvélemény-kutatás¹⁵ szerint a megkérdezettek 80%-át katolikusnak keresztelték, a keresztelték 2%-a a lehető leggyakrabban, 5%-a minden vasárnap jár templomba – 58% sosem. A megkérdezettek közül 17% állította azt, hogy a katolikus egyháznak bele kell szólnia a politikába, ami a francia laikus hagyományokhoz viszonyítva lehet sok is, és lehet kevés is. Érdekesség, hogy egy hasonló felmérés a francia népességen belül 36%-nyi hívőt és 34%-nyi ateistát talált, míg 22% nem tudja, hogy hívő-e, de azért foglalkoztatja a kérdés – 8% pedig nem is tudja és nem is gondolkodik rajta. Ezen felül a magukat katolikusnak vallók 34%-a is azt mondta, hogy nem hisz Istenben.¹⁶

Ha a szociológiai adatokat nézzük, akkor sem igazán tudunk válaszolni a címben feltett kérdésre. Ki a keresztény? Aki gyakorolja a vallását, aki minden hétvégén a templomban van, vagy aki nem hisz, nem vallásos, de katolikusnak vallja magát és ragaszkodik a katolikus-keresztény kulturális hagyományokhoz? Éppen ezért a továbbiakban a keresztény identitás egyes kulturális elemeihez fordulunk.

KULTURÁLIS MEGKÖZELÍTÉS

Ha a franciák jelentős része kereszténynek (katolikusnak) vallja magát, de nem gyakorolja a vallását, akkor ez azt is jelentheti, hogy a kereszténység mint kulturális örökség befolyással bírhat ugyan, de áttételesen. A szekularizált politika világába mintegy áttemelődtek elemek a vallásos világból. Emellett érvelt Carl Schmitt, aki – kvázi funkcionális megközelítésében – azt állította, hogy

¹⁴ France, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/countrytemplate_fr.html (letöltve: 2016. május 10.)

¹⁵ Les Français et le catholicisme 50 ans après Vatican II, *IFOP*, 2012. október, http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=2008 (letöltve: 2016. május 10.)

¹⁶ Seulement 36% des Français croient en Dieu, *NouvelObs.com*, 2011. február 6., <http://tempsreel.nouvelobs.com/societe/20110206.OBS7575/seulement-36-des-francais-croient-en-dieu.html> (letöltve: 2016. május 10.)

a modern államtudomány szekuláris teológiai fogalmakkal operál.¹⁷ Ez nyilvánvalóan nem francia-specifikus jelenség.

Ami viszont igen, az az, hogy Franciaországban mindig is nagy hagyománya volt a munkásokkal és az elesettekkel szembeni szolidaritásnak. Ha Charles De Gaulle-t tekintjük a kortárs francia politikai jobboldal referenciapontjának, akkor jól láthatjuk, hogy nagy hatással voltak rá XIX. és XX. századi katolikus írók, gondolkodók, akik a keresztényszocializmus képviselőinek tekinthetők.¹⁸ A köztársasági szolidaritás, a dirigizmus ma szinte minden politikai erő esz-köztárában megtalálható. Így akár a köztársasági eszme is tekinthető schmitti értelemben szekularizált jelenségnek. A köztársasági ethosz – legalábbis annak tankönyvi és dogmatikus formája – átfogó világszemlélet, s ha túlvilági kérdésekben nem is ad eligazítást, azt megmondja az embereknek, hogy mi helyes, mi jó, hogyan kell közösségben élni. Ezt a köztársasági fogalmat most annak legdogmatikusabb formájában definiáljuk (vitatható módon egyébként), de csak ez a definíció értetheti meg velünk, hogy miért lehetséges az, hogy egyes kritikus szerzők egyenesen arról beszélnek, hogy a köztársaság a vallás helyébe állítaná saját magát.¹⁹

CIVILIZÁCIÓS MEGKÖZELÍTÉS

Samuel P. Huntington²⁰ úgy vélte, hogy az új világrend kiemelkedő strukturáló tényezője a civilizációs szembenállás lesz, olyannyira, hogy a klasszikus hatalmi egyensúlyra vonatkozó megfontolásokat is háttérbe szoríthatja. Civilizáció alatt Huntington a legszélesebb kulturális egységet érti, és e civilizációs hovartartásnak központi eleme a vallás is.

Teljesen világos, hogy ez a megközelítés a kulturális megközelítés nemzetközi kapcsolatokra kiterjesztett változata: e szerint a felfogás szerint valaki akár gyakorló vallásos, akár nem, akár keresztelkedett, akár nem, a kulturális szokásaiba, erkölcsi értékrendjébe, ünnepeibe, társadalomról alkotott nézeteibe, szociális igényeibe, stb. a keresztény tanítások öntudatlanul is beszívárognak. Amennyiben választásra kerül sor, ez az a civilizációs közösség, amely az egyén számára ismert és biztonságérzetet adó közösség.²¹

¹⁷ Schmitt, Carl: *Politikai teológia*, Bp., ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 1992, 19.

¹⁸ M. Szabó Géza: Keresztény-szociális elemek Charles De Gaulle társadalmi víziójában, *Külügyi Szemle* 2011/2, 76-90.

¹⁹ Delsol, Chantal: *A köztársaság mint francia kérdés*, Magyar Szemle Könyvek, 2004, 17.

²⁰ Huntington, Samuel P.: The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs*, 72. évf., 3. sz., 1993, 22-49.

²¹ Ld. Allport, Gordon W.: *Az előítélet*, Bp., Gondolat, 1977.

Érdemes megemlíteni azt a nézetet, amelyet Huntington egy válaszcikkében nem tekintett elégséges „ellenparadigmának”, az univerzalizmust, vagyis az emberiség egységének a gondolatát.²² Ez a gondolat a szekuláris Franciaországban különösen jellemző, hiszen Franciaország volt az, amely a nagy francia forradalom legfőbb üzeneteit minden emberre vonatkoztatta. A köztársasági gondolat valahol ezen univerzalizmus köpönyegéből bújt ki, ezzel is magyarázható, hogy távol akarja magát tartani olyan partikularizmusoktól, mint a vallásos hit.

Ugyanakkor a francia polgárok egy része – ellentétben azzal, amit a köztársasági eszme alapján várnánk – „huntingtoni” értelemben is meghatározza magát. Egy közvélemény-kutatás szerint például a franciák 43%-a az iszlám beilleszkedését mint nemzeti identitást veszélyeztető kérdést közelíti meg, igaz, 40% szerint az iszlám se nem gazdagítja a francia identitást, se nem veszélyezteti.²³ Még ennél is érdekesebb, hogy a válaszadók 28%-a első helyen a nyugati értékek elvetését említette arra a kérdésre, hogy az iszlámhoz mely szavakat kapcsolja. Ha tehát Huntington téziséből indulunk ki, akkor Franciaország minden bizonnyal a keresztény civilizáció része, és éppen azzal küzd a leginkább, hogy hogyan integráljon egy másik civilizációhoz tartozó kisebbséget, amely a politikai nemzetfelfogás értelmében már a francia nemzet része.

EGY GONDOLAT AZ ALKOTMÁNYSZERZŐDÉSRŐL

Az európai alkotmány szerződésről szóló vitában a franciák a lehangosabban tiltakoztak az ellen, hogy Isten és a vallás megjelenjen a szövegben. Miért?

A franciák számára teljesen elfogadhatatlan, hogy mindenkire vonatkozó szövegekben egyes társadalmi csoportok (rész)értékei kiemelésre kerüljenek, ez az álláspont a francia köztársasági eszme egyenes következménye. Másrészt, és erről a vitában kevés szó esett, a franciák az alkotmányok preambulumaikat nem szimbolikus jelentőségű szövegnek tekintik, hanem inkább jogforrásnak. 1971. július 16-án a francia Alkotmánytanács ugyanis úgy határozott, hogy a preambulum része az 1958-as alkotmánynak,²⁴ magyarul: jogok és kötelességek vezethetők le belőle. A franciák tehát attól féltek, hogy az említéssel egy rész-értékrend alkotmányos erőre emelkedik, és a jogforrási hierarchiából kö-

²² Huntington, Samuel P.: *If Not Civilizations, What? Paradigms of the Post-Cold War World*, *Foreign Affairs*, 72 évf., 5. sz., 1993, 186-194.

²³ *L'image de l'Islam en France, IFOP*, http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=2028 (letöltve: 2016. május 10.)

²⁴ Duhamel, Oliver: *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Éditions du Seuil, 2009, 731.

vetkezően fontos társadalmi kérdéseket befolyásol majd. Attól tartottak, hogy az állam és egyház (vallás) szétválasztását mintegy trójai falóként támadó kezdeményezésről van szó. Még ha a hivatkozást támogatók nagy része nem is az egyház és állam szétválasztását, a politika szekuláris megközelítését kívánta kétségbe vonni, hanem a kulturális és civilizációs örökségre akart utalni, a „süketek párbeszédét” nem lehetett feloldani. A franciák ugyanis nem kulturális és civilizációs értelemben közelítették meg a kérdést, hanem alkotmányos és politikai értelemben.